

Список використаних джерел

1. Пилипенко О. О. Аграрні навчальні заклади України / [Упоряд.: О. О. Пилипенко, І. І. Румик] / О. О. Пилипенко. – К.: НВ ТОВ "Відродження", 2004. – 195 с.
2. Колектив кафедри годівлі сільськогосподарських тварин і технології кормів ім. М. Д. Пшеничного. До 100-річчя від дня народження Академіка Павла Дмитровича Пшеничного // Аграрна наука і освіта. – 2004. – Том 5.– № 1–2. – С. 158–160.
3. Архів матеріалів – ВП НУБіП України, особова справа Пшеничного П. Д.
4. ЦДАВО України, ф. 27, оп. 14, од. зб. 554, арк. 2.
5. Відомий вчений і педагог у галузі зоотехнії Павло Дмитрович Пшеничний (до 100-річчя від дня народження) / [уклад.: І. І. Ібатулін, В. Д. Столюк, І. М. Березюк та ін.]. – К.: НАУ, 2003. – 200 с.
6. Архівні матеріали кафедри годівлі тварин та технології кормів ім. П. Д. Пшеничного.
7. Березюк М. Пшеничний Павло Дмитрович (1903–1985) / М. Березюк // Вчені у галузі тваринництва / [наук. ред. Г. О. Богданова, В. П. Бурката]. – К.: Аграрна наука. – 1999. – С. 284–287.

Марія Поливач**ОБЩЕСТВЕННАЯ И ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПАВЛА ПШЕНИЧНОГО**

В статье показан процесс становления Павла Дмитриевича, как ученого, общественного деятеля и педагога. Отмечено влияние П. Д. Пшеничного на развитие зоотехнической школы и показано его научные достижения во время руководства различными учебными заведениями СССР, в частности кафедрой кормления сельскохозяйственных животных составе в Украинской сельскохозяйственной академии (современный НАУ Украины); отношение к воспитанию подрастающего научного поколения; общие научные достижения академика.

Ключевые слова: П. Д. Пшеничный, НАУ Украина, кормление, зоотехния, кафедра кормления животных и технологии кормов.

Marija Polyvach**PUBLIC AND TEACHING, WHEAT P. PSHENYCHNY**

The article shows the process of becoming Pavel, as a scholar, social activist and educator. PD is marked impact on the development of livestock Pshenychny school and show his scientific achievements under the leadership of various educational institutions of the USSR, including the Department of feeding farm animals with in the Ukrainian Agricultural Academy (now NUBiP Ukraine); attitude to the education of the younger generation of scientific; general scientific achievements of Academician.

Key words: P.D. Pshenychnyy, NULES of Ukraine, feeding, animal science, department of animal feeding and feed technology.

УДК 061.22:63(093)"1918/1919"**Тетяна Грищенко****ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВЧЕНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ ЯК КООРДИНАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ АГРАРНОЇ НАУКИ ТА ДОСЛІДНОЇ СПРАВИ (1918–1919 РР.)**

Здійснено історичний екскурс у період офіційного становлення головного координаційного центру наукових досліджень аграрної науки та галузевої дослідної справи на початку минулого століття – Сільськогосподарського вченого комітету України. Головна увага зосереджується на аспектах його діяльності упродовж 1918–1919 рр. Набутий на цьому етапі досвід багато у чому залишається актуальним і нині, як у науково-пізнавальному, так і практично-прикладному плані.

Ключові слова: Сільськогосподарський вчений комітет України (СГВКУ), Національна академія аграрних наук України, аграрна наука, сільськогосподарська дослідна справа, В. Вернадський

Фахове галузеве середовище у жовтні 2014 р. відзначило 130-річчя організаційної появи сільськогосподарської дослідної справи. Її відлік ведеться із 1884 р. – від заснування першої вітчизняної постійно діючої казенної дослідної інституції – Полтавського дослідного поля [1]. На початку 20-х рр. минулого століття однією з науково-організаційних установ, що координувала наукові роботи галузевого дослідництва, упродовж 1918–1927 рр. був Сільськогосподарський вчений комітет України (далі – СГВКУ). Слід зауважити, що від початку своєї діяльності він зосередив навколо себе науково-освітню еліту країни. Історичними пошуками єдиного на

пострадянському просторі Інституту історії аграрної науки, освіти та техніки ННСГБ НААН доведено, що СГВКУ був предтечею Національної академії аграрних наук України [2].

Нині історики науки дедалі частіше звертаються до СГВКУ в контексті висвітлення доробку різних учених-аграріїв, торкаючись аспектів їх діяльності саме у комітеті [3–6]. У 2007 р. світ побачив збірник архівних документів та матеріалів з історії становлення та діяльності СГВКУ [7]. Однак навіть попри появу окремих статей, у яких розглядаються передумови формування комітету [8–9], досі залишається комплексно не дослідженою багатоманітна діяльність цього координаційного осередку галузевої науки в системі науково-організаційного та науково-освітнього забезпечення агропромислового розвитку України на початку ХХ ст.

Методом історико-наукового, історико-порівняльного, аналітико-синтетичного аналізу із залученням доступних архівних джерел, деякі із них вперше вводяться до наукового вжитку, концептуально розкрито науково-організаційні аспекти становлення та діяльності СГВКУ у 1918–1919 рр.

Першу згадку про історію заснування та розгортання робіт СГВКУ на початковому етапі існування віднайдено у "Короткому справозданні про діяльність Сільськогосподарського вченого комітету України за 1919 рік". Звіт заслухано і затверджено на першому пленумі комітету, що відбувся 1 серпня 1920 р. [10]. Як свідчить документ, ще наприкінці 1917 р. з метою об'єднання наукової роботи, передусім у галузі сільського господарства, почали створюватися спеціальні органи управління у вигляді відомств земельних справ. Вони діяли під різними назвами: Генеральне секретарство земельних справ, Міністерство земельних справ при уряді Центральної Ради УНР, Міністерство земельних справ Української держави, Народне міністерство земельних справ при уряді Директорії УНР, Народний комісаріат земельних справ УСРР тощо. Однак у межах цих відомств функціонували й окремі відділи, що проводили науково-дослідну роботу в галузі аграрної науки.

Наприкінці 1918 р., "... йдучи за вимогами життя, і гетьманське міністерство мусило стати на шлях утворення на Україні організованого осередку сільськогосподарської науки" [10, с. 3–4]. Відповідно до наказу міністра земельних справ В. Леонтовича № 162 від 1 листопада 1918 р. при Міністерстві земельних справ Української Держави СГВКУ [11].

За результатами проведених досліджень встановлено, що за короткий проміжок часу правління гетьманському уряду комітету вдалося зробити небагато. Передусім, розроблено положення про його діяльність та призначено першого голову СГВКУ – В. Вернадського [12]. Після приходу до влади Директорії 30 грудня 1918 р. визначено перший склад членів комітету. Політична ситуація в державі знову зазнала змін на початку 1919 р. після встановлення радянської влади. Народне міністерство земельних справ перейменоване у Народний комісаріат земельних справ. У науково-організаційній діяльності комітету теж не обійшлося без нововведень. Слід зазначити, що з 1 січня 1919 р. нових членів СГВКУ почали призначати, а не обирати. Голову комітету В. Вернадського звільнено з посади і переведено до складу членів комітету [13], до яких також долучилися О. Алешо, Ю. Висоцький, М. Данилевський, Б. Кречун, Г. Невадовський, П. Тутківський, М. Флоров, І. Щоголів та О. Яната. 27 січня 1919 р. затверджено перший статут СГВКУ [12, арк. 96–97], окреслені його основні напрямки та форми діяльності. Хоча, 2 травня 1919 р. прийнято новий статут під назвою "Сільськогосподарський вчений комітет України" (до цього часу в офіційних документах він значився, як "Сільськогосподарський вчений комітет при Міністерстві земельних справ") та його штатний розклад. Окремо прописувалися функції та завдання СГВКУ та його секцій [14].

Станом на 1919 р. розгалужена організаційна структура СГВКУ мала такий вигляд: президія, пленум, рада завідувачів секцій, Центральна сільськогосподарська бібліотека, канцелярія, секретаріат, 8 бюро (насіннезнавства, технічних рослин, мікології і фітопатології, лікарських рослин, бур'янів, лучної та болотяної флори і кормових рослин, флористичне, хлібних рослин), 10 секцій (ботанічна, метеорологічна, лісова, ґрунтознавства, дослідної агрономії, популяризаційна, економічна, охорони природи, технічна, зоологічна) і дві підсекції зоологічної секції (ентомологічна та зоотехнічна). До складу Президії входили: голова, заступник голови, учений секретар та 10 членів комітету. Щодо фінансування комітету, то постановою робітничо-селянського уряду від 2 липня 1919 р. для нього було виділено 63 тис. крб. [15].

СГВКУ розташовувався у Києві за адресою: вул. Велика Володимирська, 19. Там же зберігалося усе його наукове устаткування, бібліотека та майно. Варто зазначити, що упродовж перебування у місті Добровольчої армії під командуванням А. Денікіна (війська якого певний час розміщувалися у приміщенні СГВКУ), комітету вдалося зберегти майже усе майно. Суттєвих збитків зазнали лише бібліотека (розграбовано і знищено 233 назви цінних видань) та метеорологічне обладнання. Попри появу відповідного наказу про ліквідацію всіх установ Наркомзему, діяльність СГВКУ не припинялася. Завдяки проведеним архівним розвідкам вдалося встановити, що до

середини грудня 1919 р. він знаходився на бюджетному утриманні Центрального українського сільськогосподарського кооперативного союзу "Централ" [16]. Крім того, лише 16 грудня 1919 р. за рахунок збережених коштів (300 тис. крб.) СГВКУ фактично відновив свою діяльність у новому приміщенні у Києві за адресою: вул. Велика Володимирська, 24. 31 грудня 1919 р. СГВКУ подав проект кошторису – 1626068 крб. з метою їх асигнування на поточні справи у січні 1920 р. Слід наголосити на тому, що фінансово-організаційна діяльність комітету в 1919 р. була надзвичайно складною. Передусім, це пов'язано із неоднозначною політичною ситуацією в державі, що суттєво впливала на усі сфери людського життя, а також непосильною матеріальною скрутою. Однак попри різноманітні труднощі СГВКУ все ж таки займався переважно організаційною роботою. Загалом усіма справами загального характеру в комітеті займалася президія у складі: голови – П. Тутковського (січень – травень 1919 р.) та С. Франкфурта (червень 1919 – грудень 1920 рр.) [17], його заступника – О. Янати, ученого секретаря – О. Алеші та членів: В. Огієвського та О. Кривуші. За звітний період проведено 62 засідання, на яких порушувалися питання щодо структурної організації комітету, його секцій, підсекцій, бюро та окремих спеціальних установ тощо; взаємовідносин із вітчизняними галузевими організаціями (Всеукраїнське бюро з дослідної справи та ін.), губернiальними й іншими місцевими сільськогосподарськими науковими та дослідними установами; координування діяльності комітету з Наркомземом та Українською академією наук, організації систематичної підготовки відповідних фахівців (вироблені положення про інститути стипендіатів, практикантів та секцій комітету, розроблені статут і план організації Інституту популяризації новітніх успіхів сільськогосподарських знань та ін.) [16].

Значну увагу комітет приділяв комплектуванню штатів. Так, станом на 1 лютого 1919 р. працівників разом із членами комітету налічувалося 8 осіб, на 1 квітня – 49, на 1 травня – уже 79. У червні того року під час приходу Добровольчої армії до Києва, загальна кількість співробітників СГВКУ становила 107 осіб, з них: 12 членів, 45 спеціалістів, 3 фахівців технічного персоналу, 17 практикантів та стипендіатів, 6 секретарів секцій, 17 спеціалістів канцелярії, 7 кур'єрів. Варто зауважити, що після відновлення діяльності СГВКУ особовий склад налічував 70 осіб, зокрема 48 членів та спеціалістів, 21 – технічного і канцелярського персоналу. Незважаючи на скрутний матеріальний стан, упродовж 1919 р. комітет відряджав у справах організаційного характеру 17 осіб. Доречним буде виділити відрядження членів СГВКУ В. Огієвського до Петрограду для налагодження зв'язків із Сільськогосподарським вченим комітетом у Петербурзі, а також М. Успенського – до Москви та Петрограду з метою поповнення бібліотеки комітету новітніми російськими виданнями та комплектами періодики за попередні роки. Як свідчить проведений аналіз, науковий потенціал комітету сприяв якнайшвидшому налагодженню його повноцінної діяльності.

Окремо варто зауважити, що особливу увагу СГВКУ надавав вирішенню бібліотечного питання. Відтак у 1919 р. він затвердив "Положення про Центральну сільськогосподарську бібліотеку України". Зауважимо, що комітет планував надати власній бібліотеці саме таку назву і статус. Вона стала правонаступницею книгозбірні міністерства, а потім Комісаріату земельних справ. До її складу входили: завідувач Г. Коха та бібліотекар Л. Флорова. Бібліотека зосереджувалася при секретаріаті СГВКУ. Впродовж року її фонди поповнювалися шляхом придбання галузевої літератури, обміну та отримання у дар тощо. Крім того, СГВКУ займався і видавничою діяльністю.

Отже, період становлення СГВКУ упродовж 1918–1919рр. відбувався за надзвичайно складних суспільно-політичних обставин. Однак попри різноманітні негаразди, йому вдалося вибудувати власну структуру, розробити статут і положення, укомплектувати і розширити особовий склад та вдало провадити науково-організаційну діяльність. Перебудовуючи власні аспекти роботи в залежності від політичної ситуації в країні, складно було системно розв'язувати актуальні галузеві питання науки і практики. Але СГВКУ не тільки вистояв у буремний час, але й розвивався, поширюючи свою діяльність у всеукраїнському масштабі. Заступник голови СГВКУ О. Яната зазначав: "Це ж якнайшвидше дасть змогу встановити той організований контакт між с.-г. наукою та с.-г. діяльністю, що так потрібний для піднесення на відповідну височінь земельного господарства України, без чого не зможе нормально розвиватися наша і матеріальна, і духовна культура", а голова – С. Франкфурт додавав: "... Комітет і не міг здійснити досі багатьох завдань конкретних праць, що вимагало від нього життя. Але те, що роблено вже Комітетом та його установами (Секціями, Бюро та ін.) дає вже чимало цінних здобутків для с.-г. науки на Україні, та для поліпшення самого її сільського господарства в широкому розумінні; головне-ж вносить ту організованість в розвиток у нас с.-г. науки, без якої неможливе планомірне пристосування та скористання її для потреб реального с.-г. життя..." [18]. Як засвідчив час, керманічі СГВКУ мали рацію. Так відбулося становлення головного науково-методичного та координаційного центру наукових досліджень аграрної науки та дослідної справи у 20-х рр. XX ст. – СГВКУ.

Список використаних джерел

1. Вергунов В. А. Організаційний поступ сільськогосподарської дослідної справи в Україні (до 130-річчя створення Полтавського дослідного поля): наук. доп. / В. А. Вергунов; НААН, ННСГБ. – К.: ФОП Корзун Д. Ю., 2014. – 28 с.
2. Вергунов В. А. Сільськогосподарський науковий комітет України (СГНКУ) / В. А. Вергунов // Енциклопедія історії України: У 10-ти т. / НАН України, Ін-т історії. – К.: Наук. думка, 2012. – Т. 9: Прил.-С. – С. 576.
3. Білоцерківська А. Київська філія Сільськогосподарського наукового комітету України та А. Г. Терниченко / А. Білоцерківська // Проблеми світового розвитку в історичному контексті: Матеріали Міжнар. наук. конф. викладачів. 27 листопада 2006 р. – Луганськ, 2006. – С. 7–9.
4. Грищенко Т. Р. Сільськогосподарський науковий комітет України 1924–1925 рр. у творчій спадщині М. М. Вольфа / Т. Р. Грищенко // Історичні записки: зб. наук. праць. – Луганськ, 2009. – Вип. 21. – С. 54–58.
5. Кушнарєва В. О. Г. М. Висоцький (1865–1940 рр.) та Сільськогосподарський науковий комітет України при Наркомземі УСРР (1919–1927 рр.) / В. О. Кушнарєва // Історичні записки: зб. наук. пр. – Луганськ, 2009. – Вип. 21. – С. 118–122.
6. Підгайна Т. М. Історія функціонування Популяризаційної секції Сільськогосподарського наукового комітету України в 1919–1924 рр. та внесок К. І. Осмака в розгортання її діяльності / Т. М. Підгайна // Історія науки і біографістика. – 2013. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/INB/2013-5/13_pidgayna.pdf.
7. Сільськогосподарський науковий комітет України (1918–1927 рр.): зб. док. і матеріалів / уклад.: В. А. Вергунов, А. С. Білоцерківська, Б. К. Супіханов, С. Д. Коваленко; під заг. ред. М. В. Зубця, Ю. Ф. Мельника; наук. ред. В. А. Вергунов; УААН, ДНСГБ. – К., 2006. – 528 с.
8. Коваленко С. Д. Передумови становлення Сільськогосподарського вченого комітету України (1918) / С. Д. Коваленко // Матеріали 6-ої Всеукраїнської наукової конференції "Актуальні питання історії науки і техніки". 11–12 жовтня 2007 року / Полтав. держ. аграр. акад. – Полтава: Тетра, 2008. – С. 308–310.
9. Коваленко С. Д. 3 історії становлення та діяльності Сільськогосподарського Вченого Комітету України (1919) / С. Д. Коваленко // Історичні записки: зб. наук. пр. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2008. – Вип. 18. – С. 80–91.
10. Труды Сільськогосподарського вченого комітету України. – 1920. – Т. 1. – С. 3–16.
11. ЦДАВО України, ф. 1061, оп. 1, спр. 32, арк. 202.
12. Там само, спр. 33, арк. 216.
13. Вергунов В. А. Діяльність В. І. Вернадського зі становлення й розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи як галузі знань та організації (до 150-річчя від дня народження В. І. Вернадського): наук. доп. / В. А. Вергунов; НААН, ННСГБ. – К.: ФОП Корзун Д. Ю., 2013. – 20 с.
14. ЦДАВО України, ф. 1230, оп. 1 (1920), спр. 2, арк. 9–11.
15. Там само, спр. 6, арк. 40.
16. Коротке справоздання про діяльність Сільсько-господарського вченого комітету України за 1919 р. // Труды Сільськогосподарського вченого комітету України. – 1920. – Т. 1. – С. 3–16.
17. Вергунов В. А. С. Л. Франкфурт і розвиток вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи (1901–1920 рр.) / В. А. Вергунов // Історичні записки: зб. наук. пр. – Луганськ, 2006. – Вип. 3–4. – С. 204–240.
18. ЦДАВО України, ф. 1230, оп. 1, спр. 9, арк. 110–111.

Татяна Грищенко

**ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО УЧЕНОГО КОМИТЕТА
УКРАИНЫ КАК КООРДИНАЦИОННОГО ЦЕНТРА НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
АГРАРНОЙ НАУКИ И ОПЫТНОГО ДЕЛА (1918–1919 ГГ.)**

Осуществлен исторический экскурс в период официального становления главного координационного центра научных исследований аграрной науки и отраслевого опытного дела в начале прошлого века – Сельскохозяйственного ученого комитета Украины. Главное внимание сосредоточено на аспектах его деятельности в течение 1918–1919 гг. Приобретенный на этом этапе опыт во многом остается актуальным и сейчас – как в научно-познавательном, так и практически-прикладном плане.

Ключевые слова: Сельскохозяйственный ученый комитет Украины, Национальная академия аграрных наук Украины, аграрная наука, сельскохозяйственное опытное дело, В. Вернадский.

Tetyana Hryshchenko

**HISTORY OF THE FORMATION OF AGRICULTURAL SCIENTIFIC COMMITTEE OF
UKRAINE AS A FOCAL POINT OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF AGRARIAN SCIENCE
AND EXPERIMENTAL DEED (1918–1919)**

Historical overview during an official formation of the main focal point of researches of agricultural science and experimental deed in the early part of the last century – Agricultural Scientific Committee of Ukraine has done. Main focus is on aspects of its activities during 1918–1919. Gained experience at this stage largely remains relevant today – both concerning scientifically cognitive and practical applied.

Keywords: Agricultural Scientific Committee of Ukraine, National Academy of Agricultural Sciences of Ukraine, agricultural science, agricultural research deed, V. Vernadsky.